

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Красимира Георгиева Филева-Русева, доцент в Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство „Проф. Асен Диамандиев“ - Пловдив

(н.ст., име, презиме, фамилия – акад. дл. в научна организация)

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

*в област на висше образование 1. Педагогически науки
професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по....
докторска програма Методика на обучението по музика*

Автор: *Светлина Веселинова Христова*

Тема: Технологии за формиране на изпълнителски умения в обучението по музика при ученици в първи гимназиален етап на училищното образование

Научен ръководител: *Доц. д-р Тодорка Христова Кушева – ПУ „Паисий Хилендарски“ - Пловдив*

(акад. дл., н. ст., име, презиме, фамилия – научна организация)

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-2238 от 30.06.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Технологии за формиране на изпълнителски умения в обучението по музика при ученици в първи гимназиален етап на училищното образование“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1. 3. Педагогика на обучението по..., докторска програма Методика на обучението по музика. Автор на дисертационния труд е *Светлина Веселинова Христова* – докторантка в редовна форма на обучение към катедра “Музика“ с научен ръководител доц. д-р *Тодорка Христова Кушева* от ПУ „Паисий Хилендарски“ - Пловдив

Представеният от *Светлина Веселинова Христова* комплект материали на електронен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрен съвет, свързан с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- Служебна бележка – справка за спазване на минималните национални изисквания;
 - доклад за спазване на минималните национални изисквания;
 - декларация за оригиналност на резултати и приноси;
 - протокол за спазване на минималните национални изисквания;
 - презентация на дисертационния труд.

Докторантката е приложила 3 броя статии (№№ 1, 3 и 4 от списъка на научните публикации по темата на дисертацията) и 1 доклад от международна конференция (№ 2, от списъка на научните публикации по темата на дисертацията).

Представеният комплект от документи е **достатъчен, за да се формира обосновано мнение за качествата на дисертационния труд и съпътстващите го активности на докторантката**. Автобиографията отразява точно и изчерпателно задълбочената педагогическа дейност и професионалния опит на Светлина Христова.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Светлина Христова завършва АМТИИ „Професор Асен Диамандиев“ - Пловдив със специалност Изпълнителско изкуство – поп и джаз пеене. След специализацията си в Триест – Италия, където се усъвършенства в областта Изпълнителско изкуство – поп и джаз пеене, придобива магистърска степен по две различни специалности – Артмениджмънт и Педагогика на обучението по музика. Това солидно образование е последвано от естественото продължение – докторантурата.

През краткия си трудов стаж Светлина Христова успява да съчетае сполучливо работата си като вокален педагог с изпълнителска дейност в областта на поп и джаз пеенето, а също така и с организационна дейност. Добрите ѝ организационни качества са видими още при комплектуването и подредбата на архива документи по процедурата за защита на дисерта-

ция, а качествата на търсещ, самообразоващ се педагог, следящ съвременните достижения в своята област са доказани многократно в изложението на дисертационния труд.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

В последно време сме свидетели на нарастваща ученическа агресия, проявявана както между съученици, така и върху тези, които младежите би трябвало да уважават – техните учители. Много често агресията се корени в това, че подрастващият се чувства отхвърлен – от класа, от приятели, от някого, на чието мнение държи. Насочването на енергията на подрастващите към позитивни дейности – занимания в хорове и вокални формации, каквато е основната тематика на дисертационния труд, разкриването пред учащите на магичния свят на сценичното изпълнение, възможността за впечатляваща връстниците лична изява, т.е. за по-висок авторитет, е една крачка към ограничаването на този наболял проблем на съвременното българско общество. Възпитаването на артистични умения, естетически интереси и нагласи, необходими при пеенето във вокална група, създаването на мотиви за активни занимания с музикалноизпълнителско изкуство, е един от нашите – на педагозите, преподаващи музика – отговор на ученическата агресия. В този смисъл мога да потвърдя, че **разработваният в дисертацията на Светлина Христова проблем е актуален.**

4. Познаване на проблема

Задълбоченото разглеждане на проблемите за човешките гласове, за училищното пеене и за участието във вокална формация е явно свидетелство за това, че докторантката е запознатата не само на теория, но и практически с изследваните проблеми. Уместните коментари и точният подбор на цитати, умело вплетени в изложението, за да подкрепят разсъжденията на докторантката, са индикатор за творчески организиран преглед на литература.

5. Методика на изследването

Изследователският план на дисертационния труд е строен – включва теоретично проучване на литература по въпросите на певческите гласове и необходимите умения за участие във вокален състав, след което практически се установява състоянието на музикалните способности и гласовите характеристики конкретно на учениците подлежащи на обучение във вокалните групи. Резултатите от това практическо изследване служат за основа на създаването на комплект от технически упражнения и подходи за оптимизиране на работата във вокална формация. Поставените за изпълнение задачи пълноценно обслужват формулираната цел.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

В първа глава детайлно е изяснено, каква трябва да бъде базата от умения необходими на певеца. За да се достигне до направените изводи, се създава надежден фундамент от знания за анатомичните особености на гласовия апарат, на основа на това – за начина на образуване на звука, видовете гласове и качествата им, а след това – и за особено важния за успешността на изпълнителя проблем – постановката, както и за елементите на изпълнителската експресия. Във втора глава уместно са съпоставени техниките на пеене на трите основни артистично-певчески профила – класически, жанров и народен. На основата на личен опит и наблюдения са описани характерните затруднения при изпълнение в различните стилове. В същия раздел намира място и съчетанието от сведения, почерпени от практиката на други автори с личните изводи на докторантката относно знанията и уменията необходими на всеки певец, който се представя пред публика. Трета глава съдържа проучване на литература по въпросите на музикалните способности и особеностите на училищното пеене. Удачно са изведени отликите между солово и хорово пеене. Сполучлив е подходът за сравняване на изпълнението на музика в клас с това в извънучилищната дейност, между които има явни различия. Резултатите от тази съпоставка са систематизирани и изведени в таблица. По сходен начин е съпоставено и развитието на музикалните способности в общообразователното училище с това при извънкласните форми на работа. На базата на цялата тази богата информация и собствени анализи са изработени показателите и критериите към тях за диагностика на гласовите особености на учениците от вокалните групи, както и на индивидуалните изпълнители, подлежащи на проучване. Това изследване е описано и анализирано в Пета глава. Участниците в изследването са разпределени в три експериментални групи, като дейностите по диагностицирането на музикалните способности и гласовата специфика са проведени индивидуално с всеки ученик. Индивидуалната диагностична работа дава многократно по-надеждни резултати от груповата, а в случая с диагностика на гласовите данни на всеки отделен ученик надеждно групово проучване е неосъществимо. Резултатите изведени от изследването, показани чрез процентни анализи и илюстрирани с диаграми, на свой ред служат за основа на подготовения от докторантката богат набор от упражнения, някои от които са авторски, други са примери из репертоара на водещи световни вокалисти – грижливо потърсени и сполучливо намерени като най-полезни спрямо преодоляването на характерен проблем. Резултатите от проведеното от Христова проучване показват и „слабите места“ в гласовата подготовка на учениците, участващи във вокални формации, както и някои проблеми в състоянието на музикалните им способности. Тази информация е послужила на Христова за отправяне на препоръки към вокалните педагози и изпълнители, както и за изработване на конкретни походи за преодоляване на съответните проблеми.

В дисертационния труд са ползвани надеждни и авторитетни научни източници, изводите се градят върху солидна теоретична основа и са потвърдени и подкрепени със собствените практически наблюдения и проучване на докторантката.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

7.1. Като най-съществен принос на дисертационния труд мога да открия създаването на ефективен набор от технически упражнения за разпяване на участниците във вокална група и работа над вокално-изразните средства. Този комплект упражнения може да бъде много полезен на всички учители по музика, ръководещи вокални формации, както и на вокални педагози, провеждащи индивидуални занятия. Заедно с изведените по емпиричен път повтарящи се дефекти в гласовите свойства и слабости в подготовката на учениците участващи във вокални формации и, на тяхна основа, препоръките към работата на вокалния педагог, комплектът представлява технология, която има необходимите качества да бъде успешно внедрена в практиката.

Други приноси са:

7.2. Докторантката е разработила показатели и критерии за *диагностика на музикалните способности* на учениците от гледна точка на възможността конкретният ученик да бъде включен във вокална формация. Резултатите от изследването проведено на основата на тези показатели и критерии, са използвани за извличане на проблемите, за чието преодоляване е най-належащо да работи педагогът по отношение на развитие на музикалните способности на възпитаниците си;

7.3. В дисертационния труд са разработени показатели и критерии за установяване *индивидуалните качества на ученическите гласове* във връзка със структурирането на вокалната група. Тези показатели и критерии, освен за подбор на участниците в състава, служат също и за открояване на проблемите, които младите изпълнители, подпомогнати от учителите си, трябва да преодоляват;

7.4. Изготвени са указания за работата на музикалния педагог при отделните фази на разпяването на учениците, участващи във вокална група;

7.5. Изведени са препоръки за участието на педагога в преодоляването на гласовите проблеми на учениците;

7.6. Сравнени са особеностите на работата на музикалния педагог в клас с тези при занятия във вокална група. Преподавателите по музика в общообразователното училище, които водят училищни хорове и вокални групи, следва да се съобразят с тези особености;

7.7. Разкрити са специфичните затруднения при работата на певците върху отделните елементи на музикалната изразност, както и при изпълнение на класическа, така и на жанрова и българска народна музика. Те са полезен ориентир за млади вокални педагози;

7.8. Посочени са подходи за вокална работа, различаващи се при изпълнение на музика от различни стилове. Тези подходи могат да се ползват от индивидуални изпълнители при тяхната самоподготовка, така и от преподаватели по пеене.

Считам, че така изведените приноси характеризират дисертационния труд като стойностен, научно-приложните постижения притежават перспективата да бъдат внедрени с успех в музикалнопедагогическата практика, а формулираните изводи имат значимостта да бъдат база за нови изследвания.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантката представя 3 статии и един доклад от международна конференция, като всички те са свързани с темата на дисертационния труд. **Светлина Христова е единствен автор и на четирите публикации.**

Докладът „Вокални техники при различните музикални стилове“, изнесен на Международна научна конференция „Наука, образование и иновации в областта на изкуството“, Пловдив, АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“, 12 – 13. 10. 2017, е тясно свързан с темата на дисертацията. В този доклад са характеризирани детайлно начинът на звукообразуване при класическото, народното пеене, поп, соул, рок и джаз пеенето, като са описани присъщи на отделните стилове техники. Посочени са и специфични грешки при отделните стилове и някои често срещани затруднения. Грешките и проблемите са ясно формулирани и трябва да бъдат добре познати на изпълнителя и вокалния педагог, което е основа за преодоляването им. В този смисъл докладът е полезен както на изучаващите пеене, така и на техните учители.

Докато в доклада, който коментирах, акцентът пада върху методическите насоки на работата с изучаващите различни стилове пеене, в статията „Звукообразуващи принципи при пеене в различни музикални стилове“, отпечатана в „Хуманитарни балкански изследвания“ 2018, № 1, е по-детайлно разгледан въпросът за звукообразуването при пеене от гледна точка на анатомичните особености на гласовия апарат. От тази позиция са съпоставени особеностите на пеенето при различни стилове и са отправени някои предупреждения във връзка с погрешното използване на гласовия апарат. Чрез тази статия се разкриват допълнителни аргументи в полза на коректната постановка на певческия глас.

Статията „Някои аспекти на изразителното пеене и сценичното поведение“, поместена в „Научни трудове на Съюза на учените в България – Пловдив, серия А. Обществени науки, изкуство и култура“, том 5/2019, са предложени съвети за здравословния начин на живот, който трябва да спазва мотивираният да успее певец, за правилното използване на микрофона, при което техническото средство подпомага и подобрява вокалното изпълнение, а не му вреди, за взаимодействието пеене – актьорска игра при сценичното вокално изпълнение. Статията допълва картината на представените от докторантката възгледи относно певческото изкуство и вокално майсторство.

Със статията „Вокални и хорови навици в гимназиален етап на училищното образование“, публикувана в „Научни трудове на Съюза на учените в България – Пловдив, серия А. Обществени науки, изкуство и култура“, том 3/2017, Христова представя друг елемент от своята работа - поставила си е целта да изясни някои специфични черти на ансамбловото и хоровото пеене в детска и училищна възраст, като сравни начина на работа при по-малки ученици с този при ученици в гимназия. Докторантката правилно е уловила това, че при малки деца движенията съпровождащи пеенето и свързани с повече или по-малко умела драматизация на текста, допринасят както за запомняне, така и за емоционално реагиране на музиката. Сполучливо е намерен похватът за определяне на „дъховете“ в определена за изучаване песен още преди да се пристъпи към усвояването ѝ, както и правилото, че дума не може да бъде прекъсвана от поемане на въздух при изпълнение. Изведени са проблеми, срещани при индивидуалното и колективното пеене на малките деца.

9. Лично участие на докторантката

Теоретичните проучвания, основани на литературни източници заемат немалка част от труда, но всички те са съчетани с лични наблюдения и разсъждения на Христова относно изследваните теми, подредени са според логиката на изследването, подбирани са съобразно спецификата на проучваните проблеми, което е лична заслуга на докторантката. Експериментът е проведен лично от Светлина Христова, резултатите от експерименталната дейност също са обработени от нея, на основата на тези резултати докторантката гради собствени изводи за нивото на развитие на музикалните способности, гласовите качества и недостатъци на учениците от вокалните формации. На Христова принадлежат съпоставките на училищното с извънкласното пеене, тя съставя упражнения и необходими за професионалното израстване на вокалиста, изготвя показателите и критериите за диагностика, необходими за целите на изследването. Докторантката е осъществила и записи с изпълнения на техническите уп-

ражнения, които могат да се използват като еталон за оценка от вокалните педагози на справянето на учениците с упражненията.

10. Автореферат

В автореферата е поместена в синтезиран вид основната информация съдържаща се в дисертацията. Изведени са есенциалните моменти на теоретичния анализ на литературни източници. Показани са както собствените съпоставки на урока по музика в общообразователното училище със занятието при извънкласните форми на работа по музика, така и препоръките за успешната дейност на вокалните педагози, а също и проучването на докторантката върху музикалните способности и гласови качества на учениците. Авторефератът е изготвен в съответствие с указанията в правилниците изисквания и отразява коректно съдържанието и основните резултати, постигнати в изследването и описани в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Докторантът не е задължен да подготви собствена дефиниция за всяко понятие, което употребява в научната си разработка. Във връзка с това препоръчвам на докторантката да отграничи ясно собствените си дефиниции от тези на други изследователи, като посочи имената и на другите автори на дефиниции, което ще подпомогне извеждането на личните ѝ приноси в дисертацията.

12. Лични впечатления

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам техническите упражнения за разпяване и работа над изразните средства на певица, вече апробирани от докторантката и показали положителни резултати, да бъдат издадени като учебно помагало, което има качествата да бъде полезно и търсено от вокалните педагози.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати съответстват на специфичните изисквания на Педагогическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Светлина Веселинова Христова **при- тежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по докторска програма Методика на обучението по музика, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, публикации по темата на дисертацията, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Светлина Веселинова Христова в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по..., докторска програма Методика на обучението по музика.

..... 2020 г.

Рецензент:

Доцент доктор Красимира Георгиева
Филева-Русева

(ак. дл. н. ст. име фамилия)